

Urška Orešič

Glasbena šola Gornja Radgona

GLASBENI STAVEK, FORMALNA ANALIZA IN STILSKA OPREDELITEV SLOVENSKE OPERE EKVINOKCIJ S POGLEDI NA TUJA GLASBENA DELA, NASTALA IZ PODOBNIH VZPODBUD

(povzetek magistrske naloge)

Magistrska naloga odpira širok vpogled v glasbo, nastalo pod različnimi vplivi iz obdobja, ki traja od poznega 19. stoletja do 2. svetovne vojne v 20. stoletju. Pod skupni imenovalec smo dali izbrana glasbena oziroma operna dela 20. stoletja in mednje uvrstili tudi slovenski biser operne literature – *Ekvinokcij* Marjana Kozine. Namen naloge je bil vsebinsko odpreti in temeljito raziskati lep košček slovenske glasbe ter ga umestiti med izbrana, po motivih, vsebini in stilu podobna svetovna glasbena dela. Pri tem smo se omejili zgolj na opaznejše podobnosti med deli, ki se bolj ali manj ujemajo po dramaturški vsebini, glasbeno-motivični gradnji ter sorodni motiviki.

Po podrobni vsebinski in glasbeni preučitvi del iz podobnega obdobja so zaradi naturalističnih verističnih zgledov nastale povezave med *Ekvinokcijem* in Puccinijevimi deli: *Tosca*, *Dekle z Zahoda* in *Plašč*. Dela lahko primerjamo z *Ekvinokcijem* zato, ker se delno ujemajo v obravnavi vsebine, oblike in delno tudi glasbe. Delno po vsebini spadata k tem delom tudi *Lady MacBeth*, ruska naturalistična opera Dmitrija Šostakoviča, ter *Jezdeci proti morju*, irska naturalistična drama R. V. Williamsa.

Ekvinokcij izhajajo iz tradicije pozno-romantičnih načel čeških skladateljev Antonina Dvořaka (*Rusalka*, 9. *Simfonija*) in delno Leoša Janáčka (*Katja Kabanova*). K tem delom lahko prištejemo še vplive Čehov in češke opere na Slovenskem po 1. svetovni vojni, predvsem je na Kozino vplival študij pri Suku v Pragi, ki je slovenskemu skladatelju razkril mnogo spoznanj.

V ZDA je bilo pomembno obdobje t. i. »roaring twenties«, tj. obdobje dvajsetih let 20. stoletja, ki je v Evropo prineslo pospešen tehnološki razvoj oziroma razvoj filma, radia in televizije, s čimer se je populariziral val muzikalov, ragtimeov, swinga in jazz. Opera *Porgy in Bess* Georgea Gershwinu pomeni še en nov pogled na zmožnosti glasbe 20. stoletja, ki skozi različne kulture in rase potuje v dobro združljivo umetnost. Po Gershwinu se zgledujejo tudi drugi evropski skladatelji, ki (v celotnem ali le določenem obdobju svojega ustvarjanja) stremijo k odobravanju »starega sloga« oz. tradicije z novimi primesmi: Puccini, Debussy, Ravel, Stravinski, Šostakovič, Křenek, Weill in drugi. Kozina v svoji operi obravnava motiv Američana, ki se po dolgih letih vrne

v svoj rodni kraj, njemu zato nameni tudi drugačno glasbo – nekakšne zametke jazza – ki jo je lahko spoznal v tedanjem obdobju ustvarjanja do 2. vojne.

Ob vseh teh smernicah smo našli še eno bistveno povezavo – vodni oz. morski motiv, ki ima simboličen pomen in v operah večkrat vodi k usodnemu tragičnemu koncu. Vsebujejo ga dela G. Puccinija: *Pllašč*, A. Dvořaka: *Rusalka*, L. Janáčka: *Katja Kabanova*, R. Wagnerja: *Večni mornar* ter R. V. Williamsa: *Jezdeci proti morju*.

V podrobnih analizah glasbe v operi *Ekvinokcij* smo zasledili različne zmožnosti Kozinove glasbe, strnjene v en sam umetniški individuum, ki je kljub različnim kompozicijskim rešitvam in stilnim spogledovanjem dovolj enovito delo. Kozinova glasba ni zastarela, temveč je moderna in odprta, stremi k novim rešitvam, novim idejam. V njej ni zaznati nobenih posebej novih inštrumentacijskih efektov, moderno avantgardnih »matematičnih ugank«, vendar gre za dramo in glasbo, ki živi in je lahko zmeraj aktualna, tako kot to velja za vse kakovostne opere ne glede na obdobje, v katerem nastanejo. Orkester je obrtno urejen ter pisan tradicionalno, izkoriščen je klasično in inštrumentacijsko barvito. Kozinova orkestracija je premišljena in posnema vzore velikih del Dvořaka, Wagnerja, Puccinija, Debussyja... Godala imajo primarno funkcijo, ostali inštrumentariji (pihala in trobila) jih večinoma podvajajo ali pa jim kontrapunktirajo v novih elementih, ki partituri dajejo širino in umetniško vrednost. To lahko še posebej dobro zaznamo v veličastni medigri – v »ekvinokcialni nevihti« po 2. dejanju, ki si jo je zamislil že sam Ivo Vojnović, hrvaški avtor originalne drame »Ekvinocijo«. Kontrabasi večinoma podvajajo violončela ter fagote v oktavah, medtem ko flavte v *tutti* zasedbi oktavirajo violine. Primarno vlogo v tolkalih imajo timpani, dober sinkopiran ritmični poudarek pa partituri daje tudi ostali inštrumentarij. Naloga ne posveča prav velike pozornosti sami orkestraciji, čeprav je ta dovolj logična in jasno opravljena ter je tako le še dodaten dokaz o skladateljevem kakovostnem obvladovanju kompozicije.

Kozinov slog v *Ekvinokciju* nakazuje smernice različnih tokov glasbe 20. stoletja: pozne romantike, delno impresionizma, redkeje ekspresionizma, v veliki meri pa nanj vpliva neoklasicistična oz. neoromantična smer ter zametki jazz glasbe (posebej v obravnavi ritma in v posameznih harmonskih odsekih). Kozinov slog gre razumeti kot skupek glasbenih smeri, ki narekujejo svobodno razširjeno tonalnost z določljivim tonalnim oz. tonskim centrom, modalnost, ki ne presega svoje namembnosti in stremi k modalnim tehnikam 20. stoletja, ter kot svobodno izdelano harmonizacijo, ki niha med tonalnostjo in modalnostjo. Skladatelj se zgleduje tudi po Wagnerju in Debussyju predvsem v tonskem slikanju naravnega pojava morja in nevihte (to zasledimo predvsem v motiviki 2. dejanja ter veliki medigri), pri čemer ne izostane niti ekspresija, kar nam dokazuje primer vodilnega viharnega motiva, ki v gornjem postopu dosega molov osnovni ambitus, nato pa se kromatično spusti na nizko 2. stopnjo. Glasbeni stavek

največkrat sloni na postavitvi tonskega oziroma tonalnega centra. Okoli tonskega centra se odvija osrednji material opere – viharni motiv, pisan v *blues* moderni skali z dodanimi *blue* notami -3, -7 in +11. Ostali material je pisan v modalni tehniki – bodisi v starocerkvenih modusih, pri katerih sta najpogostejša eolski in frigijski modus, ali v polimodalnosti dveh modusov hkrati (vokal - orkestrska spremljava). V operi najdemo tudi prehode iz molske lestvice v eolski modus ter kombinacijo balkanske in *blues* lestvice. Celoten glasbeno-harmonski material je premišljen in se idejno ujema z okoljem in vsebino, saj se opera godi v majhnem primorskem mestu pri Dubrovniku, kamor pripluje nekdanji domačin, sedaj Američan - Niko.

V operi prevladujejo tradicionalni akordi in četverozvoki. Pogosti so durov akord z veliko septimo, dominantni akord z dodano malo nono, zmanjšani septakord z malo septimo, molov akord z veliko seksto, nonakordi, undecimakordi, občasno se pojavljajo tudi kvartni akordi, sestavljeni kvintni akordi, ki izhajajo iz modusov, sicer pa je skladatelj zvest terčni harmoniji. Pogosta je raba mediant, ki si večkrat sledijo v logičnem zaporedju. Skladatelj v tako veliki glasbeni obliki, kot je opera, operira z glavno motiviko, ki jo večkrat variira, pretransponira, augmentira ter s pomočjo vodilnega tona poltonsko prestavlja. Gre za zglede veristične obdelave motivike, zametkov pozne romantike in novih smeri 20. stoletja: neoklasicizma, neoromantike, neobaroka, ki so zavezani tradiciji, uporablja pa tudi ritem *cakewalka* in obilo sinkop ter alteriranih tonov, kar kaže na skladateljevo spogledovanje z jazz glasbo in muzikali.

Ekvinokcij se tako po goli drami, libretu, obliki in uporabi motivike v veliki meri sklada z obliko italijanske veristične opere. Afro-ameriški material Kozini – podobno kot Pucciniju v *Deklici z Zahoda* že celih trideset let pred tem – služi kot idejni glasbeni material. Medtem ko je jazz zahvaljujoč Gershwinu svoj ugled že pridobil, je zahodno glasbo v obdobju naslednjih tridesetih let zaznamovala tako ekspresionistična, serialistična kot tudi neoklasicistična smer. Kozini je to obdobje omogočilo, da je v svoje delo vlil iskren umetniški pečat, ki poseže po večdimenzionalnih vidikih kompozicijskih zmožnosti.

Zagovor: 29. junija 2011 na Akademiji za glasbo Univerze v Ljubljani